

Яйко Н. С.,
кандидат філологічних наук,
асистент кафедри французької філології
Львівського національного університету імені Івана Франка

ПРАГМАТИЧНА РОЛЬ МОВЛЕННЄВИХ ЕЛЕМЕНТІВ АВТЕНТИЧНОСТІ В РОМАНІ АННІ ЕРНО «МАЙДАН» («LA PLACE»)

Анотація. У статті розглянуто концепцію біографічного роману Анні Ерно «Майдан», центральне місце у якій займає автентичність оповіді. Вона реалізується, по-перше, у візуальному аспекті, по-друге, через введення опису реалій суспільства. Зрештою, вона відображається в різноманітних мовленнєвих відхиленнях від літературного стандарту. У всіх трьох випадках засобом вираження автентичності є псевдоцитата (з графічним і пунктуаційним маркуванням). Її прагматичний потенціал полягає в зацікавленні читача, стимулюванні його уваги та довіри до прочитаного.

Ключові слова: автентичність, об'єктивність, оповідь, прагматичний потенціал, псевдоцитата.

Постановка наукової проблеми та її значення. Роман сучасної французької письменниці Анні Ерно «Майдан» (1983), відзначений літературною премією Ренодо (le prix Renaudot), посідає чільне місце у її творчості. Він також є знаковим для опису соціолінгвістичного підходу до конструювання художньої оповіді, який використовує письменниця.

Завдяки оригінальності манери побудови оповіді художні тексти авторства Анні Ерно займають особливу нішу в сучасному жіночому франкомовному літературному дискурсі. Інтенсивність прагматичного впливу тексту на читача письменниця забезпечує не через метафоричну насиченість, акумуляцію епітетів чи інших стилістичних фігур, а застосовуючи оповідну стратегію автентичності. Саме мовні та візуальні прийоми реалізації останньої є багатим джерелом для лінгвістичного дослідження.

Аналіз досліджень. Дослідження цієї наукової проблеми є актуальним, оскільки воно доповнює літературно-критичний аналіз сучасного франкомовного жіночого дискурсу, здійснений В.І. Фесенко [1], Е. Констан [5], М. Реїд [8]. Йдеться також про поширення прагматичного підходу до аналізу творів Анні Ерно, який вже використовувався нами раніше щодо її роману «Жінка» («Une femme») [4].

Мета і завдання статті. Стаття спрямована на те, щоб уточнити авторську концепцію біографічного жанру роману та соціолінгвістичного підходу до побудови оповіді, показати роль оповідної стратегії автентичності у здійсненні прагматичного впливу на читача, проаналізувати такі лінгвістичні засоби, як псевдоцитати, пунктуаційні та паравербальні маркування.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Насамперед автор за посередництвом оповідача висловлює свою інтенцію створити біографічний твір, присвячений своєму батькові: «Je voulais dire, écrire au sujet de mon père, sa vie, et cette distance venue à l'adolescence entre lui et moi» [6, с. 25].

Водночас письменниця декларує, що основою концепції художньої оповіді є *об'єктивність*. З одного боку, об'єктивність трактується як *абсолютна відмова від художньої вигадки* та уяви і зводиться до *сухої констатації фактів і подій*: «Plusieurs mois ce sont passés depuis le moment où j'ai commencé ce récit, en novembre. J'ai mis beaucoup de temps, parce qu'il ne m'était pas facile de ramener au jour des faits oubliés que d'inventer» [6, с. 100]. З іншого боку, вона *відкидає введення емотивності* в оповідь і не передбачає емпатії з боку читача: «Je n'ai pas le droit de prendre d'abord le parti de l'art, ni de chercher à faire quelque chose de "passionnant", ou d'"émouvant"» [6, с. 26]; «lui [au lecteur] offrir le Plaisir de complicité, que je refuse sous toutes formes, nostalgie, pathétique ou dérision» [6, с. 47].

З точки зору стилістики виклад оповіді вирізняється своєю лаконічністю, строгістю та стриманістю. Присутність у тексті стилістичних фігур, таких як метафора чи епітет, зведена до мінімуму. Наприклад, роман містить всього чотири метафоричні порівняння, які безпосередньо чи опосередковано стосуються головного героя – батька: «Ma mère s'adressait à mon père comme s'il était encore vivant, ou habité par une forme spéciale de vie, semblable à celle des nouveau-nés» [6, с. 16]; «Dans son costume bleu sombre lâche autour du corps, il ressemblait à un oiseau couché» [6, с. 18]; «Il fut considéré dans la Vallée comme le héros du ravitaillement» [6, с. 51]; «Ton père, regarde-le, c'est un coq en pâte!» [6, с. 91].

Епітети є нечисленними, однак присутніми в характеристиці батька. Треба зазначити, що всі прикметники, що відіграють роль епітетів, вживаються у прямому значенні й не містять додаткових емотивних імплікацій. Таким чином, автор строго обмежує читача винятково денотативною сферою значення. Наведемо кілька прикладів: «Mon père était gai de caractère, joueur, toujours prêt à raconter des histoires» [6, с. 36]; «Il était sérieux, c'est-à-dire, pour un ouvrier, ni feignant, ni nocœur» [6, с. 37]; «Il était gai. Il blaguait avec les clientes qui aimaient à rire» [6, с. 67]; «Il paraissait heureux» [6, с. 67]; «Mais il n'était pas *malheureux*» [6, с. 78]; «Autour de la cinquantaine, encore la force de l'âge, la tête très droite, l'air soucieux» [6, с. 57]; «Un jour, avec un regard fier: "Je ne t'ai jamais fait honte"» [6, с. 93]. Очевидно, що епітети *heureux, gai, pas malheureux, joueur, sérieux, soucieux, fier* належать до так званої «лексики емоцій» і є індикативами, які денотують емоції, не виражаючи їх. Прагматичний ефект таких лексичних засобів мінімальний, оскільки вони ставлять читача перед готовим когнітивним фактом, який не вимагає інтерпретації. В.І. Шаховський вказує на те, що «називання емоції ставлення у висловленні знижує комунікативно-емоційний ефект одразу на кілька рівнів» [3, с. 95]. Проте таке зниження не можна вважати негативним, адже воно повністю збігається з початковою задекларованою концепцією оповіді.

Об'єктивність оповіді, її *автентичність*, тобто найточніша відповідність оригінальному дискурсу реальності, створюються завдяки введенню в текст виразів референційного характеру, або ж псевдоцитат. Згідно з поясненнями оповідача, такі вирази (виділені курсивом, лапками, дужками або ж не виділені графічно) є цитатами реплік батьків: «je me tiens au plus près des mots et des phrases entendues, les soulignant parfois par des italiques <...> Simplement parce que ces mots et ces phrases disent les limites et la couleur du monde où vécut mon père» [6, с. 48]. Однак ні у формальному, ні в смислово-аспекті вони не відповідають лінгвістичному визначенню цитати (дослівне введення іншого висловлення, авторитетність цитованої думки, наявність покликання на джерело, відповідне пунктуаційне оформлення [2, с. 784]), а тому можуть бути визначені як псевдоцитати.

Головна інтенція автора полягає в тому, щоб переконати читача в правдивості поданих фактів. З цією метою Анні Ерно використовує псевдоцитати як основний мовленнєвий засіб прагматичного впливу. Їхній ефект ґрунтується на автентичності художніх образів, описі тогочасних реалій, реплік персонажів, які вони вводять в оповідь. Зацікавлення читача художнім текстом виникає завдяки відкриттю побутового та мовленнєвого колориту, зануренню в атмосферу епохи та розгляду її з точки зору обивателя. Прагматика автентичності реалізується на декількох рівнях. Зокрема, вона підпорядковує собі емотивність, а точніше відсутність її як такої. Емотивна бідність оповіді передає емоційну стриманість відносин між героями роману, строгість звичаїв, неприйнятність прилюдного висловлення почуттів.

Найочевиднішим вираженням автентичності оповіді є *візуалізація* предметів, реалій, про які йде мова. Паравербальне маркування тексту не лише рефлекторно привертає увагу читача, але й допомагає підсилити смислові акценти, ввести пласт імпліцитної інформації. Наприклад, напис на візитівці «madame veuve A...D...» [6, с. 23] чи на дипломі «j'ai écrit à mes parents que j'étais professeur "titulaire"» [6, с. 12] не тільки допомагають звернути увагу на зміну соціального статусу, а й імплікують емоції суму чи гордості. Інший приклад, який ілюструє рівень орфографічної компетенції – «autre souvenir de honte: chez le notaire, il a dû écrire le premier "lu et approuvé", il ne savait pas comment orthographier, il a choisi "à prouver"» [6, с. 61] – дає поштовх до побудови пресупозиції щодо неосвіченості батька, його необізнаності про найпростіші юридичні процедури.

Автентичність оповіді полягає також у відтворенні культурно-історичного та соціально-побутового колориту Франції у першій половині ХХ століття, що реалізується за посередництвом псевдоцитат, які умовно можна розділити на кілька смислових категорій.

I. Соціальний статус і взаємини. Ця категорія об'єднує левову частку псевдоцитат, що ілюструють життєву позицію і суспільну філософію (1–3), соціальну нішу (4–6), специфіку праці (7), бідність (8), достаток (9), манірність вищих класів (10): 1) «Obsession: "Qu'est-ce qu'on va penser de nous?" (les voisins, les clients, tout le monde)» [6, с. 63]; 2) «la peur d'être déplacé, d'avoir honte» [6, с. 61]; 3) «Personne à Y..., dans les classes moyennes, commerçants du centre, employés de bureau, ne veut avoir l'air de "sortir de sa campagne"» [6, с. 72]; 4) «<...> quelques clients qui auraient pu, avec leur situation, choisir un établissement moins populaire <...> des gens pas fiers donc» [6, с. 55]; 5) «tu sais chez moi c'est simple» [6, с. 92]; 6) Comment

un homme né dans une bourgeoisie à diplômés <...> aurait-il pu se plaire en compagnie de braves gens» [6, с. 96]; 7) «Sous le bonheur, la crispation de l'aisance gagnée à l'arrachée. Je n'ai pas quatre bras. Même pas une minute pour aller au petit coin. La grippe, moi, je la fais en marchant. Etc. Chant quotidien» [6, с. 60]; 8) «Comment décrire la vision d'un monde où tout coûte cher!» [6, с. 60]; 9) «La gosse n'est privée de rien. Au pensionnat, on ne pouvait pas dire que j'avais moins bien que les autres, j'avais autant que les filles des cultivateurs» [6, с. 58]; 10) «si l'on cassait un verre, quelqu'un s'écriait aussitôt, "n'y touchez pas, il est brisé!" (Vers de Sully Prud'homme)» [6, с. 97].

II. Суспільні реалії. Референційні вирази цієї групи констатують наявність певних історичних фактів, відображаючи водночас ставлення персонажів до них. Приклади ілюструють реалії політики (1–2), релігії (3), освіти (4), дозвілля (5–6): 1) «<...> la Marseillaise en ajoutant à la fin "tas de cochons" pour rimer avec "sillon"» [6, с. 52]; 2) «La politique, surtout, comment ça va finir tout ça (la guerre d'Algérie, putsh des généraux, attentats de l'O.A.S.), familiarité complice avec le grand Charles» [6, с. 88]; 3) «l'archiprêtre a parlé d'une "vie d'hônetteté, de travail", "un homme qui n'a jamais fait de tort à personne"» [6, с. 22]; 4) «Il enseignait durement, la règle de fer sur les doigts, respecté» [6, с. 31]; 5) «Mais aussi la galette des rois, l'almanach Vermot, les châtaignes grillées, Mardi gras t'en va pas nous ferons des crêpes» [6, с. 35]; 6) «Il lui chantait souvent Parlez-moi d'amour, elle chantait à bouleverser <...> Voici mon corps pour vous aimer» [6, с. 40].

III. Мораль і сімейні взаємини. Псевдоцитати цієї категорії відображають відносини (1) та цінності (2) родини, шлюбу (3), принципи статевого виховання (4): 1) «Elle lui faisait la guerre pour qu'il retourne à la messe <...> pour qu'il perde ses mauvaises manières (c'est-à-dire de paysan ou d'ouvrier)» [6, с. 45]; 2) «Un jour: "Les livres, la musique, c'est bon pour toi. Moi je n'en ai pas besoin pour vivre"» [6, с. 85]; 3) «A celui-ci [à mon fiancé], il suffisait d'être bien élevé, c'était la qualité que mes parents appréciaient le plus» [6, с. 94]; 4) «Vers l'âge de dix-huit ans, je l'ai parfois attendue me jeter, "s'il t'arrive un malheur [tomber enceinte] ... tu sais ce qu'il te reste à faire"» [6, с. 106].

Автентичність оповіді спирається також на вживання мовленнєвих конструкцій фамільярного регістру та діалектизмів. По-перше, це дає змогу відтворити мовленнєвий колорит епохи, який також є невід'ємною частиною реалій. По-друге, таким чином забезпечується простота, неформальність, подекуди жартівливість оповіді, а це зацікавлює та стимулює читача. Треба зазначити, що автор за посередництвом оповідача вводить в оповідь елементи лінгвістичного аналізу просторіччя, що сигналізує про наявність відхилень від літературної норми, наприклад:

1) лексичні девіації, пов'язані з вживанням діалектизмів і жаргонізмів: «"Espèce de grand piot" (nom du dindon en normand)» [6, с. 30]; «Le mot "prof" lui déplaisait, ou "dirlo", même "bouquin"» [6, с. 82];

2) синтагматичні девіації: діалектичне використання дієслова *apprendre* як неперехідного, хоча за даними словника Petit Robert 2009 [7, с. 122] це дієслово є перехідним: «Il aimait apprendre. (On disait apprendre tout court, comme boire ou manger)» [6, с. 31]; вказівка години характерна для просторіччя: «quart moins d'onze heures» [6, с. 66];

3) мовно-стилістичні девіації: вживання іменника *mademoiselle* у сполученні з ім'ям, а не прізвиськом, що є характерним для просторіччя: «est-ce que mademoiselle Geneviève aime les tomates?»

[6, с. 93]; використання фамільярних фразеологізмів у формальному контексті: «une expression cauchoise dans la conversation comme “elle pète par la sente” au lieu de “elle va bien”, mon père répétait la phrase du docteur à ma mère avec satisfaction» [6, с. 64].

Цікавим фактом у романі є констатування мовленнєвої моди на використання тих чи інших лексичних засобів: «Mais il détestait aussi les grandes phrases et les expressions nouvelles qui ne “voulaient rien dire”. Tout le monde à un moment disait: “Sûrement pas” à tout bout de champ, il ne comprenait pas qu’on dise deux mots se contredisant» [6, с. 65]. Автор використовує також мовленнєві кліше, наголошуючи на їхньому евфемічному потенціалі, наприклад щоб непрямо виразити поняття *смерті*: «Grand-père fait dodo» [6, с. 17]; «chaque habitué, sitôt assis, commentait l’événement [...] : “Il a drôlement fait vite ...”, ou faussement joviale: “Alors il s’est laissé aller le patron!”» [6, с. 19].

Висновки та перспективи подальшого дослідження.

У нашій статті вдалося уточнити авторську концепцію біографічного жанру роману та соціолінгвістичного підходу до побудови оповіді. Проаналізовано також прагматичний потенціал псевдоцитат як основних засобів забезпечення соціальної, побутової, мовленнєвої та емоційної автентичності оповіді в романі А. Ерно «Майдан». Встановлено, що авторська інтенція щодо забезпечення об’єктивності твору успішно здійснюється. Надалі можна глибше аналізувати реалізацію різних оповідних стратегій, які використовує А. Ерно у своїх численних романах.

Література:

1. Алхімія слова живого. Французький роман 1945–2000 рр. : [навч. посіб. для вищ. навч. закл.] / [М. Мільнер, Ж. Бєсьєр, Б. Бланкман та ін.]; автор-упорядник В.І. Фесенко. – К. : Промінь, 2005. – 382 с.
2. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – 844 с.
3. Шаховский В.И. Категоризация эмоции в лексико-семантической системе языка / В.И. Шаховский. – Воронеж : Из-во Воронеж. унта, 1987. – 192 с.
4. Ярошко Н. Реалізація оповідної стратегії автентичності в романі Анні Ерно «Жінка» («Une femme») / Н. Ярошко // Науковий вісник

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Сер. Філологічні науки. – 2016. – Вип. 5 (330). – С. 202–207.

5. Constan E. Ouvrières des lettres / E. Constan. – Limoges : Pulim, 2007. – 177 p.
6. Ernaux A. La place : [roman] / A. Ernaux. – Paris : Éditions Gallimard, 1983. – 113 p.
7. Petit Robert de la langue française / [sous la direction de J. Rey-Debove, A. Rey]. – Paris : Le Robert, 2009. – 2837 p.
8. Reid M. Les femmes en littérature / M. Reid. – Paris : Belin, 2010. – 331 p.

Яйко Н. С. Прагматическая роль элементов автентичности в романе Анни Эрно «La place»

Аннотация. В статье рассматривается концепция биографического романа Анни Эрно «La place», центральное место в которой принадлежит автентичности повествования. Она реализуется, во-первых, в визуальном аспекте, во-вторых, через введение описаний реалий общества и, наконец, в разных речевых отклонениях от литературного стандарта. Средством выражения автентичности является псевдоцитата (с графическим и пунктуационным маркированием). Ее прагматический потенциал состоит в том, чтобы заинтересовать читателя, стимулировать его внимание и доверие.

Ключевые слова: автентичность, объективность, повествование, прагматический потенциал, псевдоцитата.

Yaiko N. Pragmatic role of the authenticity elements in the novel «La place» by Annie Ernaux

Summary. The article focuses upon the authenticity of the narration in the framework of the conception of the biographic novel «La place» by Annie Ernaux. Firstly, it is presented in the visual aspect, secondly, by means of description of the social realities. Finally, it is reflected in different speech deviations of the literary standard. In all cases, the authenticity is expressed by pseudo-quotations (with graphic and punctuation markings). Its pragmatic potential consists in attracting reader’s attention and confidence.

Key words: authenticity, objectivity, narration, pragmatic potential, pseudo-quotation.